

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับมโนภาพ
แห่งตนและกลุ่มสัมพันธ์ ซึ่งมีรายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องต่อไปนี้

1. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับมโนภาพแห่งตน
 - 1.1 ความหมายของมโนภาพแห่งตน
 - 1.2 ความสำคัญของมโนภาพแห่งตน
 - 1.3 องค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อมโนภาพแห่งตนของบุคคลวัยต่าง ๆ
 - 1.4 การพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงมโนภาพแห่งตน
 - 1.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับมโนภาพแห่งตน
2. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มสัมพันธ์
 - 2.1 ความหมายของกลุ่ม
 - 2.2 กลุ่มสัมพันธ์กับการเรียนการสอน
 - 2.3 จุดมุ่งหมายของกิจกรรมกลุ่ม
 - 2.4 ผลของการจัดกลุ่ม
 - 2.5 ลำดับขั้นการเรียนรู้ตามวิธีการกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์
 - 2.6 ทฤษฎีกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์สำหรับการเรียนในระดับประถมศึกษา
 - 2.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มสัมพันธ์

ความหมายของมโนภาพแห่งตน

นักจิตวิทยาหลายท่านได้ให้ความหมายของคำว่า มโนภาพแห่งตน (Self-Concept)
ไว้ดังนี้

โรมี (Raimy 1948:153-156) เป็นคนแรกที่ได้คำจำกัดความของมโนภาพแห่งตน
ไว้ว่า มโนภาพแห่งตน เป็นการรับรู้สิ่งต่าง ๆ ซึ่งถูกจัดให้เป็นระบบมากหรือน้อยที่เป็นผลมาจากการ
การสังเกตตน (Self) ทั้งในอดีตและปัจจุบัน เป็นสิ่งที่บุคคลเชื่อเกี่ยวกับตัวเขาเอง มโนภาพ

แห่งตนเปรียบเสมือนแผนที่ที่แต่ละบุคคลใช้พิจารณาเพื่อเข้าใจตนเอง

โรเจอร์ (Rogers 1951:497) กล่าวว่า มโนภาพแห่งตนเป็นการรับรู้สิ่งต่าง ๆ ซึ่งเป็นผลจากการสังเกตตนเอง การรับรู้นี้จะมีโครงสร้างเกี่ยวกับรูปร่างลักษณะ ความหมายของตน ความสัมพันธ์ของตนกับบุคคลอื่น ปฏิกริยาที่บุคคลอื่นมีต่อตน กู๊ด (Good 1973:254) ได้ให้ความหมายของมโนภาพแห่งตนว่าเป็นการรับรู้ของบุคคลเกี่ยวกับความสามารถ รูปร่างลักษณะ การกระทำ กิจวัตรประจำวันของตนเองในฐานะที่เป็นบุคคลหนึ่ง

เฟรนส์เซน (Fransen 1961:472) กล่าวว่า มโนภาพแห่งตนเป็นผลรวมของทัศนคติ ความนึกคิด ความรู้สึกและค่านิยมเกี่ยวกับพฤติกรรม ความสามารถและคุณลักษณะของตนเอง คินช์ (Kinch อ้างถึงใน นันทิกานันท์ 2522:27) กล่าวว่า มโนภาพแห่งตนเป็นการวัดลักษณะ ซึ่งแต่ละบุคคลเชื่อว่าเป็นลักษณะประจำของตนเอง เช่น ความทะเยอทะยาน ความฉลาดและบทบาทของตนเอง

เคนเดอร์ (Kendler 1963:459-461) ได้ให้ความหมายว่า มโนภาพแห่งตนหมายถึงทัศนคติที่บุคคลมีต่อตนเอง การเรียนรู้เกี่ยวกับตนเองจะเกิดขึ้นตามลำดับตั้งแต่เล็กลงโต การประเมินค่าเกี่ยวกับตนเองจะเปลี่ยนไปตามวุฒิภาวะ บุคคลจะค้นพบมิติใหม่ ๆ ในการตัดสินใจตนเอง

เจอร์ซิลด์ (Jersild 1963:7) ได้ให้คำจำกัดความว่า มโนภาพแห่งตน คือโลกภายในของบุคคล เป็นผลรวมของความรู้สึก ความคิด ซึ่งทำให้บุคคลรับรู้ถึงความคงอยู่ของตนว่า ตนคือใคร มีอะไรอยู่ รวมทั้งความรู้สึกเกี่ยวกับลักษณะนิสัยและคุณสมบัตินี้ของตนเอง

พรหมกฤษณ์ เกษะนันท์ (2517:56) ได้สรุปความหมายของมโนภาพแห่งตนไว้ว่า คือความนึกคิดเกี่ยวกับตนเอง เป็นส่วนหนึ่งของตน เป็นคุณสมบัตินี้ประจำตัวของตนเอง เป็นคุณลักษณะที่คนคิดว่าเป็นตัวของเขาเองตลอดเวลาและทุกสถานที่

ดำรง ศิริเจริญ (2524:20) ได้ให้ความหมายของมโนภาพแห่งตนว่า หมายถึงความรู้สึกที่มีต่อตนเองในด้านต่าง ๆ รวมทั้งความรู้สึกที่เกี่ยวกับผลสัมฤทธิ์ของตนเอง ความรู้สึกที่เกี่ยวกับลักษณะนิสัยของตนและคุณสมบัตินี้ของตนเอง

ทิตานา แคมมณี (2526:14) กล่าวว่า มโนภาพแห่งตนหรืออัตมโนทัศน์ คือความรู้สึกและความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเองอันเป็นผลมาจากการรับรู้ของตนที่มีต่อตนเอง เป็นความเชื่อและความรู้สึกที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดพฤติกรรมของบุคคลนั้น

สรุปได้ว่ามโนภาพแห่งตน หมายถึง ความรู้สึกนึกคิดที่มีต่อตนเองทั้งในด้านร่างกายและจิตใจ ซึ่งเป็นผลมาจากประสบการณ์และสิ่งแวดล้อมที่บุคคลได้รับหรือเกี่ยวข้องทำให้เกิดการรับรู้เกี่ยวกับตนเอง ความรู้สึกที่มีต่อตนเองของบุคคลนี้ไม่จำเป็นจะต้องเหมือนกับผู้อื่นรู้สึกต่อตน ความรู้ความเข้าใจและความรู้สึกเกี่ยวกับตนเองนี้มีทั้งด้านดีและด้านไม่ดี มโนภาพแห่งตนไม่ใช่ตัวจริงของคนคนนั้นแต่เป็นความรู้สึกของคนที่ย้ำใจว่าตัวเองเป็นเช่นนั้น เพราะบุคคลอาจจะมีความคิดเห็นหรือการรับรู้เกี่ยวกับตนเองที่ไม่ตรงกับความเป็นจริงก็ได้

ความสำคัญของมโนภาพแห่งตน

นักจิตวิทยาเห็นความสำคัญของมโนภาพแห่งตนอย่างยิ่ง เพราะมโนภาพแห่งตนมีผลต่อพฤติกรรมและการปรับตัวของบุคคล ถ้ามโนภาพเกี่ยวกับตนเองมีความมั่นคงบุคคลก็จะสามารถปรับตัวได้อย่างมีประสิทธิภาพ และถ้ามีมโนภาพแห่งตนในด้านดีก็จะทำให้มีความเชื่อมั่นในตนเอง มีความภาคภูมิใจในตนเอง ไม่มีปมด้อย สามารถปรับตัวได้อย่างถูกต้อง มีความกระตือรือร้นในกิจกรรมต่าง ๆ ถ้าหากบุคคลมีมโนภาพแห่งตนในด้านไม่ดีจะเกิดความรู้สึกเป็นปมด้อย ขาดความเชื่อมั่นในตนเองและพยายามใช้วิธีปรับตัวต่อความคับข้องใจต่าง ๆ ไม่มีความมั่นคงทางอารมณ์ (ประนอม สโรชมาน 2520:95) อัตมโนทัศน์หรือมโนภาพแห่งตนแบ่งออกเป็น 3 ด้านคือ

1. ด้านค่านิยมเกี่ยวกับผลสัมฤทธิ์ (Academic Value) คือความรู้สึกต่อตนเองในด้านสติปัญญา นิสัยในการเรียน แรงจูงใจ ทักษะในการอ่าน แรงกดดันจากที่บ้าน การแข่งขันเกี่ยวกับความสามารถและการเลือกอาชีพ
2. ด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (Interpersonal Relationship) คือความรู้สึกต่อตนเองในด้านที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับผู้อื่น เช่น ความสามารถในการคบเพื่อน
3. ด้านการปรับตัวทางอารมณ์ (Emotion Adjustment) คือ ความรู้สึกต่อตนเองทางด้านความกดดันของอารมณ์ ความวิตกกังวล ความลွ่ย ความเครียดหรือความเหนื่อยหน่าย (Lindzey and Hall 1965:429 อ้างถึงใน อุทัย เพ็ชรช่วย 2528:46)

ไวส์ (Wylie 1968:741) ได้แบ่งมโนภาพแห่งตนออกเป็นสองชนิด คือ

1. Actual-Self Concept คือ ทักษะคิดหรือความคิดเห็น เกี่ยวกับการรับรู้ ของตนว่าตนเป็นคนอย่างไร เช่น "ฉันเป็นคนมีเหตุผล" "ฉันเป็นคนดี" เป็นต้น เรียกการรับรู้เกี่ยวกับตนชนิดนี้ว่า "ตนตามอัตภาพ" (Actual Self) ซึ่งแบ่งออกเป็นสองชนิดคือ

1.1 Social-Self Concept คือ ทักษะคิดหรือความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเองว่าคนอื่น ๆ ในสังคมรู้ว่าตนเป็นคนอย่างไร

1.2 Private-Self Concept คือ ทักษะคิดหรือความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเองว่าตนเป็นคนอย่างไร

2. Ideal-Self Concept คือ ทักษะคิดหรือความคิดเห็น เกี่ยวกับการรับรู้เกี่ยวกับตนว่า อยากเป็นคนตามอุดมคติอย่างไร เช่น "ฉันอยากเป็นคนสวยที่สุด" "ฉันปรารถนาจะมีความสุข" เป็นต้น หรือเรียกการรับรู้ชนิดนี้ว่า "ตนตามปณิธาน" (Ideal-Self) ซึ่งแบ่งออกเป็นสองชนิด คือ

2.1 Own-Ideal Self Concept คือ ทักษะคิดหรือความคิดเห็นเกี่ยวกับตนว่าตนอยากเป็นตามอุดมคติอย่างไร

2.2 Concepts of Others's Ideal for one คือ ทักษะคิดหรือความคิดเห็นเกี่ยวกับตนว่า อุดมคติของคนอื่น ๆ ในสังคมนั้นตั้งไว้กับตนอย่างไร

มโนภาพแห่งตนเป็นตัวแปรที่มีความสำคัญสำหรับการเรียนรู้ (Bloom 1977:194) คือบุคคลที่มีความรู้สึกต่อตนเองว่าตนเองเป็นคนเก่ง รู้สึกว่าตนเองมีความสามารถจะเรียนได้ ดีกว่าบุคคลที่มีความรู้สึกว่าตนเองเป็นคนขาดความสามารถ อุดมโนภาพจะเป็นแรงผลักดันเบื้องต้น (Primary Force) ต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน (Perkey 1970:2) เปรอร์คีย์ ได้ทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมโนภาพแห่งตนกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน พบว่า มโนภาพแห่งตนมีความสัมพันธ์ในทางบวกกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนอย่างมีนัยสำคัญ ทางสถิติ กล่าวคือ ผู้ที่มีมโนภาพแห่งตนในทางที่ดีจะมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง ผู้ที่มีมโนภาพแห่งตนเป็นไปในทางที่ไม่ดีจะมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ (Perkey 1970:15) จากผลการศึกษาดังกล่าวจึงกล่าวได้ว่า หากครูสามารถหาวิธีการเพื่อเสริมสร้างมโนภาพแห่งตนในทางที่ดีให้เกิดขึ้นกับเด็กได้แล้ว ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของเด็กจะต้องสูงขึ้น

พฤติกรรมทุกอย่างที่คนแสดงออกเป็นผลมาจากความนึกคิดเกี่ยวกับตน เขาเชื่อว่าความนึกคิดนี้มีอิทธิพลต่อทัศนคติ ความคิด ความรู้สึก ความเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ ตลอดจนการปรับตัวของคน นอกจากนี้ความนึกคิดเรื่องตนยังช่วยให้เข้าใจพฤติกรรม พยากรณ์พฤติกรรม และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้อื่นด้วย (เอาไพ คริสพิทซ์ 2515:91) ความคิดเห็นเกี่ยวกับตนมีความสำคัญหรือมีอิทธิพลต่อแบบแผนของบุคลิกภาพเป็นอันมาก เมื่อใดที่บุคคลมีความคิดเห็นเกี่ยวกับตนไม่ตรงกับความเป็นจริง แบบแผนของบุคลิกภาพตลอดจนพฤติกรรมของบุคคลก็จะมีลักษณะสับสน (Confused) ความคิดเห็นเกี่ยวกับตนจะเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของบุคคลและทำให้บุคคลเข้าใจตนเอง (Lazarus 1963:61-63)

องค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อมโนภาพแห่งตนของบุคคลวัยต่าง ๆ

องค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อมโนภาพแห่งตนในวัยเด็ก คือ บิดามารดา พี่น้อง เพื่อน ครู ส่วนในวัยผู้ใหญ่ องค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อมโนภาพแห่งตนคือ คู่สมรส เพื่อน เพื่อนบ้าน ลูกและนายจ้าง ในวัยชรา นั้น องค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อมโนภาพแห่งตน คือ เพื่อน คู่สมรส ลูก หลาน (Hurlock 1974:126) องค์ประกอบเหล่านี้ทำให้บุคคลแต่ละคนมองตนเองแตกต่างกันออกไป บางคนมองตนเองว่าเป็นคนต่ำต้อย ความล้มเหลวไม่ทัดเทียมผู้อื่น บางคนมองเห็นตนเองตามสภาพความเป็นจริง ส่วนบางคนก็มองเห็นว่าตนมีความสามารถดีเด่นกว่าผู้อื่น ลักษณะการมองตนเองของบุคคลหรือการมีมโนภาพแห่งตนอย่างไรนั้นยังขึ้นอยู่กับองค์ประกอบอีกหลายประการ คือ

1. ประสบการณ์ในอดีตของแต่ละบุคคลซึ่งไม่เหมือนกัน
2. การอบรมเลี้ยงดู บุคคลแต่ละคนเติบโตมาจากครอบครัวที่มีวิธีการเลี้ยงดู

แตกต่างกัน

3. ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมในสังคมนั้น บุคคลได้สัมผัสลักษณะต่าง ๆ มาจนเกิดเป็นความคิดที่มีต่อตนเองขึ้น บางครั้งก็มองตนเองอย่างละเอียดถี่ถ้วน มองถูกต้องตามความเป็นจริง (Real Self) แต่บางครั้งก็มองตนเองดีเกินความจริงไปมาก ซึ่งเรียกว่าตนเองในอุดมคติ (Ideal Self) ความรู้สึกนึกคิดของเด็กที่มีต่อตนเองอาจแตกต่างกันออกไปดังนี้คือ

3.1 มีความรู้สึกที่ตนเองดีเด่นกว่าผู้อื่น มักพบมากในเด็กที่ถูกตามใจและได้รับทุกสิ่งทุกอย่างที่ตนต้องการ ลักษณะการมองตนเองเช่นนี้ อาจเป็นผลเสียทำให้เด็กเกิดความ

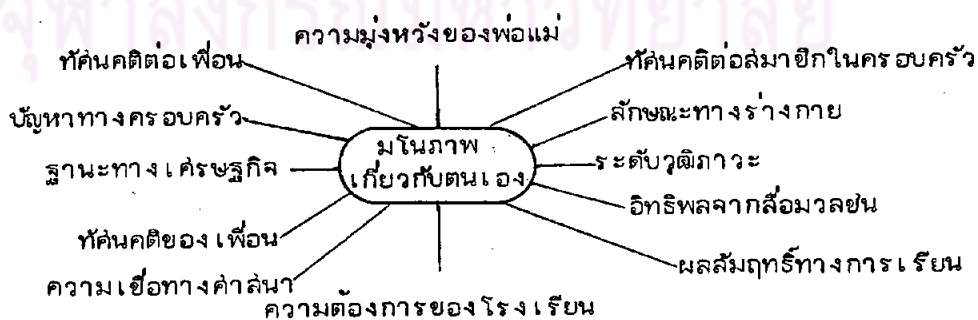
ประมาทและอาจขาดความอดทนเมื่อพบกับความผิดหวังที่เกิดขึ้น

3.2 มีความรู้สึกที่ตนเองเป็นผู้ต่ำต้อยกว่าผู้อื่น เป็นการมองที่ตรงกันข้ามกับประเภทแรก มักพบมากในเด็กที่ถูกบิดามารดาทอดทิ้ง ขาดความรักความอบอุ่นจากบิดามารดา ผลเสียที่ได้รับคือจะขาดความไว้วางใจบุคคลที่เขาเกี่ยวข้อง เป็นคนหวาดระแวง ขาดความลุ่มลึกและทำลายบุคลิกภาพของตนเองไปมาก

3.3 มีความรู้สึกภูมิใจว่าตนเป็นคนมีคุณค่า มักพบมากในเด็กที่ได้รับการยกย่องจากผู้ใหญ่ เช่น บิดามารดา ครูอาจารย์ เด็กจะรู้สึกตนเอง ภูมิใจในตนเองเพราะผู้อื่นมองตนอย่างยกย่องและเห็นว่าตนมีค่า ลักษณะการมองตนเองดังกล่าวช่วยให้เด็กมองโลกในแง่ดี มีความลุ่มลึกในสังคม

3.4 มีความรู้สึกเกลียดชังตนเอง มักพบในเด็กที่ถูกพ่อแม่เขียนตี ทำทารุณต่าง ๆ หรือเด็กที่มีพ่อแม่เลี้ยงแม่เลี้ยงที่ขาดความรับผิดชอบในตัวเด็ก ขาดการอบรมเลี้ยงดูที่อบอุ่น ทำให้เติบโตไปพร้อมกับความอาฆาตพยาบาท (ลูรางคี่ ลันท์โฮม 2519:41-43)

มโนภาพแห่งตนขั้นแรกจะเกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ภายในครอบครัว มโนภาพขั้นต่อไปจะเกิดจากการที่บุคคลมีความสัมพันธ์กับกลุ่มคนต่าง ๆ นอกบ้าน มโนภาพแห่งตนในขั้นแรกนี้จะมีอิทธิพลต่อการเลือกสถานการณ์ที่ทำให้เกิดมโนภาพแห่งตนในขั้นต่อ ๆ ไป การผสมผสานระหว่างมโนภาพเกี่ยวกับตนเองในด้านต่าง ๆ จะเป็นผลสำเร็จเรียบร้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับความกลมกลืนระหว่างมโนภาพแห่งตนในขั้นแรกและมโนภาพแห่งตนในขั้นต่อไปเหล่านั้น ความกลมกลืนดังกล่าวจะมีอิทธิพลต่อการปรับตัวของเด็กเป็นอย่างมาก (แอนกูล กรีแลง 2521:95-97) นอกจากนี้ยังมีปัจจัยอื่น ๆ ที่มีอิทธิพลต่อมโนภาพเกี่ยวกับตนเอง ซึ่งแสดงเป็นแผนภาพได้ดังนี้ (แอนกูล กรีแลง 2521:168-170)

มโนภาพแห่งตนเป็นแบบแผนของบุคลิกภาพ อีริกสัน (Erik Erikson) ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างร่างกายกับสิ่งแวดล้อมว่ามีอิทธิพลต่อการพัฒนาการของเด็กเพราะเป็นระยะที่เด็กกำลังเรียนรู้สิ่งแวดล้อมรอบตัว ถ้าสภาพแวดล้อมที่เด็กประสบทำให้เกิดความพึงพอใจและมีความสุข เด็กจะมองโลกในแง่ดีและพัฒนาความเชื่อมั่นในตนเอง เกิดความไว้วางใจผู้อื่น (อารี รังสินนท์ 2524:76) อีริกสันได้สร้างโมเดลการพัฒนาบุคลิกภาพโดยแบ่งตามวัยดังนี้

ตารางแสดงพัฒนาการทางบุคลิกภาพของอีริกสัน

วัย	ขั้นพัฒนาการ
ทารก	ความไว้วางใจ หรือความไม่ไว้วางใจ
ปฐมวัยตอนต้น	ความสามารถในการทำอะไรด้วยตนเองหรือความอายและสงสัย
ปฐมวัยตอนกลาง	การริเริ่ม หรือความละอายใจ
วัยประถมศึกษา	ความสำเร็จ หรือความรู้สึกต่ำต้อย
วัยรุ่น	เอกลักษณ์ หรือความสับสนในเอกลักษณ์
วัยหนุ่มตอนต้น	ความใกล้ชิดสนิทสนมหรือความโดดเดี่ยว
วัยหนุ่มตอนกลางคน	การปฏิบัติกรต่าง ๆ ได้ผลหรือเฉื่อยช้า
วัยชรา	ความภาคภูมิใจ หรือความรู้สึกสิ้นหวัง

รายละเอียดของแต่ละขั้นพัฒนาการที่ควรทราบมีดังนี้

1. ขั้นความไว้วางใจหรือไม่ไว้วางใจ (Trust VS. Mistrust) เกิดขึ้นตั้งแต่วัยทารก คุณภาพชีวิตที่เด็กได้รับในวัยทารกได้แก่ความรัก ความเอาใจใส่ การสัมผัสที่อ่อนโยนและความสัมพันธ์ใกล้ชิดในขณะที่ให้อาหาร มีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อความรู้สึกไว้วางใจหรือไม่ไว้วางใจในบุคคลและสภาพแวดล้อม ความรู้สึกนี้จะฝังแน่นและมีอิทธิพลต่อการพัฒนาบุคลิกภาพในขั้นต่อไป
2. ความสามารถในการทำอะไรด้วยตนเองหรือความไม่แน่ใจสงสัย (Autonomy VS. Shame and Doubt) เกิดขึ้นในปฐมวัยตอนต้น ระยะเวลาเด็กชอบทดลองสิ่งต่าง ๆ รอบตัวเอง เด็กจะเรียนรู้ว่าสิ่งใดตนทำได้หรือทำไม่ได้ เด็กเริ่มรู้จักควบคุมตนเอง (Self-Control) พร้อม ๆ กับพัฒนาความภาคภูมิใจในตนเอง (Self-Esteem) ซึ่งจะนำไปสู่ความต้องการทำสิ่งต่าง ๆ โดยอิสระ เด็กที่ถูกควบคุมเกินไปจะทำให้ไม่แน่ใจในความสามารถของตน มีความอายที่จะคิดหรือทำสิ่งต่าง ๆ ความรู้สึกเหล่านี้สืบเนื่องมาจากการเลี้ยงดูของผู้ปกครอง

โดยเฉพาะแม่ และสืบเนื่องมาจากพัฒนาการขั้นแรก

3. การริเริ่มหรือความละอายใจ (Initiative VS. Guilt) เกิดขึ้นในช่วงปฐมวัยตอนปลาย เด็กที่มีพื้นฐานที่ดีมาแต่ต้น คือ มีความไว้วางใจและทำอะไรด้วยตนเอง จะกล้าริเริ่มทำสิ่งใหม่ สามารถทำอะไรหรือไปไหนตามความอยาก رؤยอกเห็นของตน แล้ววงหาสิ่งใหม่ อยู่เสมอไม่ว่าจะเป็นในรูปของการกระทำหรือความคิดค้นในทางตรงกันข้าม เด็กที่ถูกห้ามปราม และควบคุมอย่างเข้มงวดจะไม่กล้าริเริ่มทำสิ่งใดและรู้สึกละอายใจ รู้สึกเหมือนตนเองเป็นฝ่ายผิดตลอดเวลา การห้ามปรามเด็กอยู่เสมอจะบั่นทอนการริเริ่มของเด็กเป็นอันมาก

4. ความสำเร็จและความรู้สึกต่ำต้อย (Accomplishment VS. Inferiority) เกิดขึ้นในช่วงที่เด็กเรียนระดับประถมศึกษา เด็กเริ่มสามารถทำสิ่งต่าง ๆ ได้ดีและค่อนข้างสมบูรณ์แบบ การปฏิเสธความสำเร็จของเด็กทำให้เขาเกิดความรู้สึกต่ำต้อย ครูของเด็กร่วมนี้ เป็นผู้ที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาบุคลิกภาพของเด็กมาก ครูควรช่วยให้เด็กแต่ละคนประสบความสำเร็จตามความสามารถของเขา และช่วยให้เขาเห็นคุณค่าในสิ่งที่เขากระทำ การแข่งขันมีคุณค่าด้านการจูงใจและช่วยกระตุ้นให้ผู้เรียนล่นุกสนาน แต่ไม่คุ้มกับผลเสียที่เกิดขึ้น นอกจากเป็นผลเสียทางจริยธรรมแล้ว ยังทำให้เด็กซึ่งต้อยความสามารถเกิดมีความรู้สึกต่ำต้อยมากยิ่งขึ้น ทั้งยังเป็นการบั่นทอนความคิดสร้างสรรค์ของเด็กอีกด้วย

5. เอกสักษณ์หรือความสับสนใจเอกสักษณ์ (Identity VS. Confusion) เกิดในช่วงวัยรุ่น เด็กบางคนอาจพัฒนาถึงขั้นนี้เร็วช้าต่างกัน ในช่วงนี้เด็กชายและเด็กหญิงเริ่มเป็นหนุ่มสาว เกิดการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายทำให้เกิดความกังวล เริ่มมีความสนใจเพศตรงข้าม มีอารมณ์อ่อนไหวและรุนแรง เด็กวัยนี้ต้องการความกระจ่างเกี่ยวกับบทบาทของตน ดังนั้นครูจึงควรช่วยให้เด็กได้รู้จักตนเองและวิเคราะห์ค่านิยมของตนเพื่อให้เข้าใจเอกสักษณ์ของตนเอง

6. ความใกล้ชิดสนิทสนมหรือความโดดเดี่ยว (Intimacy VS. Isolation) เมื่อเด็กเข้าสู่ขั้นเอกสักษณ์แล้ว แม้ยังไม่ทันคงที่ก็เริ่มรู้สึกแปลกเปลี่ยนที่คนะเกี่ยวกับเอกสักษณ์ซึ่งกันและกัน และมองปัจจุบันและอนาคตได้ล่อตล้องกัน มีความอบอุ่นใจและสร้างความเป็นใกล้ชิดสนิทสนมกับผู้อื่น แต่บางคนก็ต้องการอยู่อย่างโดดเดี่ยวซึ่งเป็นลักษณะของผู้ที่มีสุขภาพจิตไม่สมบูรณ์ซึ่งต้องการความช่วยเหลือจากครูและผู้เกี่ยวข้อง

7. ปฏิบัติการได้ผล หรือความเฉื่อยชา (Generativity VS. Stagnation) เกิดขึ้นในวัยผู้ใหญ่ ปฏิบัติการที่ได้ผลนี้ครอบคลุมตั้งแต่ความคิดและความสามารถในการสร้าง

หรือผลผลิต ความสนใจที่จะสร้างสรรคผลงานเพื่อคนรุ่นหลัง ความสามารถนี้ต้องอาศัยวุฒิภาวะ ซึ่งเกิดจากความเป็นอิสระ มีความห่วงใยและช่วยเหลือต่อผู้อื่น ในทางตรงกันข้ามผู้ที่ไม่สามารถ ปฏิบัติได้ดังกล่าวมักมีความทุกข์ มีความเปื้อน่ายชีวิต มีความล้มเหลวในการสร้างความสัมพันธ์ กับผู้อื่น

8. ความภาคภูมิใจหรือสิ้นหวัง (Inlegriety VS. Despair) เกิดขึ้นในวัยชรา บุคคลวัยนี้เริ่มยอมรับสภาพความเป็นจริงว่า ผู้คนและการทำงานมีครรลองของมันทำให้เข้าใจตนเอง อย่างถูกต้องพร้อมที่จะเผชิญจุดจบของชีวิต มีความภูมิใจเมื่อมองย้อนดูอดีต ตรงกันข้ามผู้ที่ประสบ ความล้มเหลวในขั้นที่ผ่านมาจะมองดูชีวิตอย่างสิ้นหวัง ไม่มีความสุขในชีวิต

ครูและผู้ปกครองมีส่วนสำคัญยิ่งในการพัฒนาบุคลิกภาพของเด็ก ความร่วมมือและความสัมพันธ์ระหว่างครูและผู้ปกครองจะเป็นพื้นฐานอันสำคัญยิ่งในการพัฒนาบุคลิกภาพของเด็ก เพื่อเตรียมตัวเป็นผู้ใหญ่ที่ประสบความสำเร็จในชีวิตต่อไป (ฉันทนา ภาคบงกช 2528:42-45) โรงเรียนเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาบุคลิกภาพซึ่งเป็นผลมาจากการพัฒนามโนภาพ แห่งตน เด็กบางคนเข้าโรงเรียนด้วยความคิดว่าเขาไม่มีความสามารถที่จะทำอะไรได้ด้วย ตนเอง บางคนคิดว่าตนเองทำอะไรได้ถูกต้อง พวกนี้มักจะตั้งใจและเรียนได้ดี ในระยะนี้ครูมี บทบาทที่สำคัญต่อชีวิตของเด็ก สิ่งที่ครูทำและที่ค่นคิดที่ครูแสดงออกมา บรรยากาศที่ครูสร้างขึ้น ล้วนแต่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาเด็กทั้งสิ้น (อาไพ ศิริพิพัฒน์ 2515:99) สิ่งสำคัญอย่างหนึ่งที่ครู ควรทำก็คือ การเข้าใจเด็ก ซึ่งในการที่จะเข้าใจเด็กได้นั้นครูจะต้องมองสิ่งต่าง ๆ ให้เห็น อย่างที่เด็กเห็นเพื่อครูจะได้เข้าใจถึงเหตุผลซึ่งอยู่เบื้องหลังการกระทำของเด็ก เพราะการ มองของครูจะมีผลต่อการรับรู้ของเด็ก ถ้าครูมีความรู้สึกนึกคิดที่ดี มีความเชื่อและความคาดหวัง ที่ดี เด็กก็พร้อมที่จะทำตามความเชื่อหรือความคาดหวังที่ดีนั้น ความคาดหวังในทางบวกจึงมีผล ต่อความสำเร็จในการเรียนและการแสดงพฤติกรรมของผู้เรียน (อุทัย เพชรช่วย 2528:46-47)

พรณี อุทัย (2522:261-262) ได้ให้แนวคิดในการที่ครูจะช่วยเสริมสร้างมโนภาพ แห่งตนหรือความรู้สึกนึกคิดที่ดีให้ เกิดกับผู้เรียนได้โดยการสร้างบรรยากาศในชั้นเรียนให้เข้าไปสู่การพัฒนามโนภาพแห่งตนได้ดังนี้

1. บรรยากาศท้าทาย (Challenge) โดยกระตุ้นให้กำลังใจเพื่อให้เด็กประสบ ผลสำเร็จในการทำงาน พุดให้เด็กรู้สึกว่าครูเชื่อในความสามารถของเด็กที่จะทำงานนั้น ๆ แม้ว่า จะเป็นงานที่ค่อนข้างยาก ให้เด็กรู้สึกมีอิสระที่จะทำ อย่าให้รู้สึกว่าถูกบังคับ

2. **บรรยากาศที่มีอิสระ (Freedom)** บรรยากาศที่จะช่วยให้เด็กมีการยอมรับนับถือตนเอง (Self-esteem) คือบรรยากาศที่มีอิสระ เด็กมีโอกาที่จะเลือก ซึ่งเด็กจะสามารถตัดสินใจเลือกในสิ่งที่มีความหมายและมีคุณค่า ทั้งนี้รวมถึงโอกาสที่จะทำผิดพลาดด้วย บรรยากาศเช่นนี้จะก่อให้เกิดการเรียนรู้ เด็กจะเกิดความมั่นใจในตนเองที่จะศึกษาค้นคว้า ไม่เกิดความตึงเครียด

3. **บรรยากาศซึ่งมีการยอมรับนับถือ (Respect)** การที่ครูเห็นคุณค่าในตัวเด็กจะเป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนาภาพแห่งตนของเด็ก ในการเรียนการสอนไม่มีอะไรสำคัญเท่ากับความรู้สึกที่ครูเห็นว่าเด็กเป็นบุคคลสำคัญ มีคุณค่าและสามารถเรียนได้ ถ้าครูมีความรู้สึกเช่นนี้ให้กับเด็กอย่างจริงจังจะมีผลต่อการกระทำกิจกรรมต่าง ๆ ของเด็ก เด็กจะรู้สึกว่าตนเองมีคุณค่าและยอมรับนับถือในตนเอง ในเรื่องนี้ ทิศนา แคมมณี (2526:16) มีความเห็นว่า การจัดประสบการณ์ที่ช่วยให้เด็กพบความสำเร็จช่วยให้เด็กได้มีความรู้สึกนึกคิดต่อตนเองในทางบวก เป็นการเสริมกำลังใจและความมั่นใจในตัวเองให้แก่เด็ก

4. **บรรยากาศที่มีความอบอุ่น (Warmth)** ความรู้สึกทางด้านจิตใจมีผลต่อความสำเร็จในการเรียน เช่นเดียวกับการที่เด็กตระหนักว่าตนเองมีคุณค่า ดังนั้นการที่ครูมีความเข้าใจเป็นมิตร ยอมรับ ตลอดจนให้ความช่วยเหลือจะทำให้เด็กเกิดความอบอุ่น สิ่งเหล่านี้มีผลต่อการเรียนของเด็กเป็นอันมาก ทิศนา แคมมณี (2526:16) กล่าวว่า การส่งเสริมบรรยากาศที่ปลอดภัยสำหรับเด็ก อันประกอบด้วย บรรยากาศแห่งการเป็นมิตร การรับฟัง การปลอดภัยจากการตัดสินวิพากษ์วิจารณ์และการยอมรับกันจะช่วยสนับสนุนให้เด็กพร้อมที่จะเสี่ยงเพื่อการเรียนรู้มากขึ้น

5. **บรรยากาศแห่งการควบคุม (Control)** เด็กที่อยู่ในบรรยากาศที่ปล่อยปลະละเลยตามสบาย (Permissive) จะพัฒนาการยอมรับนับถือในตนเองได้น้อยกว่าเด็กที่อยู่ในบรรยากาศแห่งการควบคุม ดังนั้นจึงจำเป็นที่ครูจะต้องฝึกให้เด็กมีวินัย แต่ไม่ได้หมายความว่าต้องทำอยู่ภายใต้การควบคุมลงโทษ ครูจะต้องชี้แจงให้เด็กเข้าใจว่าทำไมจึงต้องทำหรือไม่ทำสิ่งต่าง ๆ การพูดของครูต้องสุภาพและมีความหนักแน่น ต้องไม่ให้สิทธิ์พิเศษกับเด็กบางคน คือ ทุกคนต้องทำตามระเบียบเหมือน ๆ กัน

6. **บรรยากาศแห่งความสำเร็จ (Success)** การเห็นชอบจากครูซึ่งเป็นบุคคลที่มีความสำคัญต่อเด็กจะมีผลต่อความสำเร็จในการกระทำกิจกรรมต่าง ๆ ของเด็ก ครูที่ฉลาดจะพูดถึงจุดที่เด็กประสบความสำเร็จมากกว่าพูดเกี่ยวกับความล้มเหลว การที่เราคำนึงถึงแต่ความ

ล้มเหลวจะมีผลทำให้ความคาดหวังต่ำ คนเราจะเรียนรู้ว่าตนเองมีความสามารถนั้นมิใช่จาก ความล้มเหลว แต่จากความสำเร็จ

การพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงมโนภาพแห่งตน

การเปลี่ยนแปลงมโนภาพแห่งตนของแต่ละบุคคลจะเกิดขึ้นในตอนโตของชีวิตก็ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงระยะของการที่บุคคลเริ่มต้นมีพัฒนาการในตน (Strang 1957:78) คือในวัยเด็กตอนปลาย เด็กหญิงจะอยู่ในช่วงอายุ 6 ปีถึง 10 ปี เด็กชายอยู่ในช่วงอายุ 6 ปี ถึง 12 ปี จะเป็นวัยที่ค่อย ๆ พัฒนามโนภาพเกี่ยวกับตนจากการรับรู้ว่าเป็น ๆ มองตนใน ลักษณะใด วัยนี้เป็นวัยที่มีพัฒนาการที่สำคัญระยะหนึ่งของชีวิต โดยเฉพาะการวางรากฐานทาง ด้านสังคมและการปรับตัว (นวลละอ อ สุภาพล ม.ป.ป.:26-29) ส่วนพัฒนาการด้านความคิด เกี่ยวกับศีลธรรมและค่านิยมนั้น เซลแมน (Saleman 1973: ไม่ปรากฏเลขหน้า) กล่าวว่า เด็กจะมีพัฒนาการในด้านนี้ตามลำดับขั้นดังนี้

ขั้นเตรียม 2-4 ปี เด็กรู้สึกผิดชอบโดยเทียบความรู้สึกดีและไม่ดีที่มีต่อตัวเขา

ขั้นที่ 1 Punishment and Obedience Orientation Stage ได้แก่วัย 4-6 ปี มีความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งที่ถือว่า หมายถึงสิ่งที่เกิดจากความตั้งใจดี เห็นว่าการให้รางวัลและการลงโทษเป็นสิ่งธรรมดา ถ้าทำไม่ดีต้องได้รับโทษตอบแทน

ขั้นที่ 2 Instrumental Orientation Stage ได้แก่วัย 6-8 ปี ชอบแลกเปลี่ยน ความคิดเห็น เริ่มมีมิตรจิตมิตรใจต่อกัน

ขั้นที่ 3 Golden Rule Stage ได้แก่วัย 8-10 ปี รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา รู้จักยกยอกทำดีต่อผู้อื่นอย่างที่ต้องการให้เขาดีต่อตน รู้จักเหตุผล มองปัญหาได้หลายด้านขึ้น

ขั้นที่ 4 Person's Orientation Stage ได้แก่เด็กวัย 10-12 ปี รู้จักระบียบ สังคม เคารพสิทธิ์ของตนเองและผู้อื่น ตระหนักในความรับผิดชอบต่อหน้าที่

ขั้นที่ 5 Contractual Legislative Stage ได้แก่เด็กวัย 12-14 ปี เริ่ม ตระหนักในกฎเกณฑ์ กฎหมาย

ขั้นที่ 6 Conscious Stage ได้แก่เด็กวัย 14-16 ปี รู้จักตัดสินใจโดยเคารพ ความรู้สึกนึกคิดและสิทธิ์ของผู้อื่น

พรหมทิพย์ เกษะนันท์ (2516:65) มีความเห็นว่ามโนภาพแห่งตนของมนุษย์ปฏิบัติรูป มาจากพันธกรรมและสิ่งแวดล้อมและยังเป็น Learning Process ถึงแม้ว่าพันธกรรมจะ

เป็นสิ่งตายตัวในมนุษย์แต่ละคน แต่สิ่งแวดล้อมนั้นเปลี่ยนแปลงได้ ฉะนั้นมโนภาพแห่งตนจึงควรเป็นสิ่งเปลี่ยนแปลงได้ จากการศึกษาการเปลี่ยนแปลงมโนภาพแห่งตนของเด็กวัยรุ่นในสถานสงเคราะห์เด็กมิสโฮล์ม โดยการให้แบบอย่าง (Model) ที่ดี เป็นจดหมายแนะนำตัวแล้ว ทดสอบด้วยแบบทดสอบวัดมโนภาพแห่งตนของรูบิน (Rubin's Self-Esteem Scale) พบว่าการให้แบบอย่างที่ดีมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงมโนภาพแห่งตนของเด็กวัยรุ่น (Punthip Bekanun 1974:64-67) แสดงว่ามโนภาพแห่งตนเป็นสิ่งที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ก่อนที่จะเปลี่ยนแปลงมโนภาพของเด็กนั้น ครูผู้สอนจำเป็นต้องมีความเข้าใจพื้นฐานต่าง ๆ เสียก่อน ในเรื่องนิตินา แชมมณี (2526:16) ได้กล่าวถึงพื้นฐานที่สำคัญเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงมโนภาพแห่งตนไว้ดังนี้

1. อัตมโนทัศน์หรือมโนภาพแห่งตนเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้และครูสามารถทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้ ไม่ว่าจะเป็นทางด้านบวกหรือทางด้านลบ ดังนั้นครูจึงเป็นผู้มีบทบาทสำคัญที่ควรตระหนักในบทบาทของตนที่จะเสริมสร้างอัตมโนทัศน์ในทางบวกให้แก่เด็ก
2. การเปลี่ยนแปลงอัตมโนทัศน์เป็นเรื่องที่เป็นไปทีละน้อยและใช้เวลานาน ครูจำเป็นต้องมีความอดทนและติดตามเอาใจใส่ในงานนี้อย่างสม่ำเสมอ
3. การเปลี่ยนแปลงในเรื่องที่เป็นจุดสำคัญและมีผลต่อเด็กมาก จะให้ผลในการเปลี่ยนแปลงอัตมโนทัศน์ของเด็กมากกว่าเรื่องที่มีความสำคัญและมีผลต่อเด็กน้อย ดังนั้นครูจึงควรมุ่งศึกษาและเน้นการสังเกตการณ์ที่มีความสำคัญต่อตัวเด็กโดยตรงถึงแม้ว่าจะทำได้ยาก พระภิกษุ เกษะนันท์ (2516:65-68) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบที่สร้างมโนภาพเกี่ยวกับตน ซึ่งในการเปลี่ยนแปลงมโนภาพแห่งตนนั้น เราจะต้องพิจารณาองค์ประกอบเหล่านี้ทีละอย่างคือ

1. สังคมที่เขาอยู่ การยอมรับหรือไม่ยอมรับจากสังคมที่เขาอาศัยอยู่นั้นมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นหรือด้อยลงของมโนภาพแห่งตนของมนุษย์
2. ผู้ที่อยู่ใกล้ชิดและมีอิทธิพลเหนือการพัฒนาของบุคคลนั้น เช่น บิดามารดา ครู เพื่อนสนิท ถ้าบุคคลเหล่านี้ให้ความไว้วางใจ ให้ความเชื่อถือ มโนภาพแห่งตนของบุคคลนั้นก็ดีขึ้น
3. มโนภาพแห่งตนตามปณิธาน (Ideal-Self Concept) คนบางคนตั้งมโนภาพแห่งตนตามปณิธานไว้สูง แต่มโนภาพแห่งตนจริง ๆ ของเขาไม่สูงเท่าซึ่งจะก่อให้เกิดความไม่สบายใจ แต่ทางที่จะแก้ปัญหานี้คือการที่พยายามเปลี่ยนมโนภาพจริง ๆ ของเขาให้สูงขึ้น แต่

ถ้าหากทำไม่ได้ดังปริมาณที่ตั้งไว้ก็อาจเป็นสาเหตุให้เกิดความท้อแท้และรู้สึกว่าตัวเองไม่มีคุณค่า ทำให้หมั่นหมองแห่งตนของเขาด้วยลง ส่วนวิธีการที่ใช้ในการเปลี่ยนแปลงมโนภาพแห่งตน มีดังนี้

วิธีการเปลี่ยนแปลงระยะยาว

1. ใช้ Psychotherapy โดยการสร้างสถานการณ์ของสิ่งแวดล้อมของบุคคลนั้น ให้เขาเกิดความเชื่อมั่นในตนเอง ความภาคภูมิใจและความเชื่อว่าเขามีความสามารถที่จะทำงานชนิดนั้น ๆ ให้ลุล่วงไปด้วยดี ซึ่งจะทำให้ทัศนคติของเขาลงขึ้น การใช้ Psychotherapy นั้นต้องพิจารณาใช้ให้ถูกต้องตามเหตุการณ์ เช่น เด็กชาย ก. ไม่เชื่อว่าเขาจะเป็นผู้นำได้ ครูก็พยายามสร้างสถานการณ์ให้เขาได้มีโอกาสเป็นผู้นำ ให้เขาเกิดกำลังใจและความเชื่อมั่น จนทัศนคติที่ไม่ดีต่อตัวของเขาหายไป

2. การให้คำปรึกษาแนะแนว (Counseling) เป็นวิธีหนึ่งซึ่งช่วยเปลี่ยนแปลง ทัศนคติของมนุษย์ได้ ผู้ที่มีปัญหาที่ต้องอาศัยการแนะแนว (Counsellor) ช่วยแก้ปัญหา ด้วยวิธีตัวต่อตัว (face to face) ซึ่งจะทำให้ทัศนคติของบุคคลเปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้น

วิธีเปลี่ยนแปลงระยะสั้น

3. การใช้ผู้นำแบบอย่าง (real model) การใช้สิ่งที่มีชีวิตเป็นแบบอย่าง ผู้ที่มี อิทธิพลเหนือบุคคลนั้นก็สามารที่จะมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของบุคคลนั้นด้วย เช่น ผู้ที่เขาเลื่อมใสในทางวิชาการ บิดามารดา ครู หรือเพื่อนสนิท

4. แบบอย่างโดยจินตนาการ (imagined model) คือ การที่เราสมมุติแบบอย่าง ที่ดีขึ้นมาเป็นลายลักษณ์อักษรหรือโดยวาจา ถ้าหากแบบอย่างโดยจินตนาการนี้มีความสัมพันธ์ เกี่ยวโยงกับบุคคลผู้นั้นก็สามารถมีอิทธิพลที่จะเปลี่ยนทัศนคติระยะสั้นของบุคคลผู้นั้นได้

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับมโนภาพแห่งตน

มีผลงานวิจัยที่นักจิตวิทยาหลายท่านได้ศึกษาถึงความสำคัญของมโนภาพแห่งตนที่มี ต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนและการปรับตัว เนลล์ (Nails 1971:138-A) ได้ ศึกษาถึงอิทธิพลของมโนภาพแห่งตนในทางบวกที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน กลุ่มตัวอย่างเป็น นักเรียนเกรด 6, 7, 8, 9 จำนวน 975 คน โดยใช้ The State Assessment Test และ Nationally Standardized Test วัดมโนภาพแห่งตนและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ตามลำดับพบว่า เมื่อทางโรงเรียนจัดโครงการให้นักเรียนได้มีพัฒนาการในมโนภาพเกี่ยวกับ

ตนแล้ว นักเรียนทุกคนมีมโนภาพเกี่ยวกับตนในทางบวกเพิ่มขึ้นและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก็สูงขึ้นด้วย ซึ่งสรุปได้ว่าการเพิ่มมโนภาพแห่งตนในทางบวกจะช่วยเพิ่มผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนด้วย ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ แอบโด (Abdo 1978:3471-A) ซึ่งได้ศึกษาว่ามโนภาพแห่งตนเป็นตัวทำนายผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความสำเร็จทางการศึกษา กลุ่มตัวอย่าง เป็นนักเรียนวัยรุ่นจำนวน 1628 คน ใช้เวลาในการศึกษา 4 ปีโดยวัดมโนภาพแห่งตน สติปัญญา สถานะทางสังคม ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความสำเร็จทางการศึกษาปีละครั้ง พบว่า

1. มโนภาพแห่งตนมีความสัมพันธ์กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความสำเร็จทางการศึกษา
2. ผู้ที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง จะมีมโนภาพแห่งตนทางด้านบวกมากกว่าผู้ที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ
3. มโนภาพแห่งตนเป็นตัวทำนายผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนดีกว่าสติปัญญา แต่สติปัญญาเป็นตัวทำนายความสำเร็จทางการศึกษาได้ดีกว่ามโนภาพแห่งตน

สรุปได้ว่า มโนภาพแห่งตนมีผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความสัมพันธ์กับผู้อื่น ถ้ามโนภาพแห่งตนสูง ผลสัมฤทธิ์ก็จะสูงด้วยและมโนภาพแห่งตนสามารถที่จะพัฒนาให้สูงขึ้นได้ด้วย

คูเปอร์สมิท (Coopersmith 1959:87-92) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความคิดเห็นเกี่ยวกับตนกับความกังวลใจ กลุ่มตัวอย่าง เป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6 จำนวน 102 คน เครื่องมือในการวิจัยใช้แบบวัดความวิตกกังวลใจของ คาสตานาดา (Castaneda) แมคแคนเลส (McCandless) และปาเลอโม (Palermo) พบว่านักเรียนที่มีความคิดเห็นเกี่ยวกับตนไปในด้านดีจะมีความกังวลใจน้อยกว่า เด็กที่มีความคิดเห็นเกี่ยวกับตนไปในด้านไม่ดี และเด็กที่มีความคิดเห็นเกี่ยวกับตนไปในด้านที่ดีจะเป็นที่นิยมของคนทั่วไปและมีความคิดเห็นเกี่ยวกับตนที่ถูกต้องและเห็นได้ชัด

ฮาเมด (Hamed 1967:225-239) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความคิดเห็นเกี่ยวกับตนกับโครงสร้างบุคลิกภาพทั้งหมด กลุ่มตัวอย่างที่ใช้เป็นวัยรุ่นจำนวน 170 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นข้อทดสอบความคิดเห็นเกี่ยวกับตน มีการให้การศึกษา การปรับตัว ระดับสติปัญญา บุคลิกภาพ การรับรู้ การเข้าสังคม ซึ่งเป็นตัวแปรทั้งสิ้น 130 ตัวแปร พบว่าผู้ที่มีความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเองในด้านดีจะปรับตัวได้ดีกว่าผู้ที่มีความคิดเห็นเกี่ยวกับตนในด้านไม่ดี

สำหรับงานวิจัยเกี่ยวกับมโนภาพแห่งตนในประเทศไทยนั้น กาญจณี แก้วทวงง (2522: 20-34) ได้ทำการศึกษาถึงการใช้เทคนิค "แม่แบบ" เพื่อเปลี่ยนมโนภาพแห่งตนของเด็กวัยรุ่น ในสถานสงเคราะห์บ้านศีรธรรมราช โดยศึกษากับเด็กวัยรุ่นจำนวน 40 คน ผู้วิจัยทำการทดลอง ครั้งแรกด้วยแบบสอบถามวัดมโนภาพแห่งตนก่อนให้เด็กดูแม่แบบซึ่งเป็นภาพสไลด์จำนวน 19 ภาพ ซึ่งเป็นเรื่องของเด็กชายคนหนึ่ง แล้วทดลองด้วยแบบทดลองชุดเดิมอีกครั้งหนึ่ง พบว่าเด็กกลุ่ม ทดลองซึ่งได้ดูสไลด์ประกอบคำบรรยายภาพอันเป็นแม่แบบมีคะแนนเฉลี่ยสูงขึ้น ส่วนกลุ่มควบคุม มีคะแนนไม่เปลี่ยนแปลง แสดงว่าแม่แบบมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงมโนภาพแห่งตน

ฉันทนา เทียรพิศิตร (2524:86-87) ได้ศึกษาถึงผลของการปรึกษาเชิงจิตวิทยา แบบกลุ่มที่มีต่อการพัฒนามโนภาพแห่งตนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนลำธิตถวิทยาสัย ครุพระนคร จำนวน 16 คน พบว่า

1. นักเรียนที่ได้รับการปรึกษาเชิงจิตวิทยาแบบกลุ่มมีมโนภาพแห่งตนสูงกว่านักเรียน ที่ไม่ได้รับการปรึกษาเชิงจิตวิทยาแบบกลุ่ม

2. หลังการทดลองนักเรียนที่ได้รับการปรึกษาเชิงจิตวิทยาแบบกลุ่มจะมีมโนภาพ แห่งตนดีกว่าก่อนการทดลอง

ฉันทนา อังตระกูล (2524:44) ได้ศึกษาถึงผลของการใช้กิจกรรมกลุ่มเพื่อพัฒนา มโนภาพแห่งตนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนหนองเรือวิทยา จังหวัดขอนแก่น จำนวน 24 คน โดยใช้แบบทดสอบวัดมโนภาพแห่งตนของรูบิน (Rubin's Self-Esteem Scale) พบว่าคะแนนเฉลี่ยของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมในการสอบครั้งแรกมีค่าใกล้เคียง กันส่วนการทดสอบครั้งหลังคะแนนเฉลี่ยของทั้งสองกลุ่มมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทาง สถิติที่ระดับ .01

วรดี สิริพิฑูร (2525:36-38) ได้ศึกษาถึงผลของการพัฒนามโนภาพแห่งตนของ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนประถมลำธิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร จำนวน 30 คน โดยใช้บทบาทสมมติ ผู้วิจัยให้กลุ่มทดลองแสดงบทบาทสมมติตามสถานการณ์ที่ให้ จำนวน 15 สถานการณ์และมีการอภิปรายหลังจากจบการแสดงทุกครั้ง พบว่า ภายหลังจากการ ทดลองนักเรียนมีการพัฒนามโนภาพแห่งตนสูงกว่า เดิมและมโนภาพแห่งตนระหว่างกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุมภายหลังการทดลองปรากฏว่ากลุ่มทดลองมีมโนภาพแห่งตนสูงกว่ากลุ่มควบคุม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 แสดงว่ามโนภาพแห่งตนของนักเรียนพัฒนาสูงขึ้นหลังจาก การใช้บทบาทสมมติ

ความหมายของกลุ่ม

แอสตรัง (Strang 1946:3) กล่าวว่า กลุ่มหมายถึงบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปที่มาทำงานร่วมกันโดยมีจุดมุ่งหมายอย่างเดียวกัน คัท เดวิด (Davis 1962:405) ก็มีความเห็นเช่นเดียวกันว่ากลุ่มหมายถึงบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปมีปฏิสัมพันธ์กันโดยมีเป้าหมายร่วมกันอย่างเห็นได้ชัด

กัลลี (Gulley 1963:62) กล่าวว่ากลุ่มมีความหมายลึกซึ้งกว่าการที่บุคคลมาอยู่รวมกันเฉย ๆ เท่านั้น แต่กลุ่มจะต้องประกอบด้วยลักษณะสำคัญ 3 ประการคือ

1. มีวัตถุประสงค์ร่วมกันและวัตถุประสงค์นั้นจะต้องสนองความต้องการของสมาชิกแต่ละคนด้วย
2. ผลของการทำงานจะเกิดจากความร่วมมือของสมาชิกทุกคนในกลุ่ม
3. มีการสื่อสารทางวาจา (Verbal Communication) หรือมีความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกโดยวิธีใดวิธีหนึ่ง

แบส (Bass 1960:39) ให้ความหมายของกลุ่มว่า กลุ่มหมายถึงการรวมตัวของเอกัตบุคคล โดยที่การรวมตัวเหล่านั้นจะทำให้เกิดแรงหนุนกำลังแก่สมาชิกของกลุ่ม ในด้านที่ก่อให้เกิดประสิทธิภาพและเป็นที่ตั้งจุดความสนใจของสมาชิกกลุ่ม หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่าสมาชิกที่รวมตัวกันอยู่ได้เพราะมีแรงกระตุ้น เช่น การได้รับสวัสดิการหรือการได้รับความคุ้มครองจากกลุ่ม

เคมพ์ (Kemp 1964:24-25) กล่าวถึงความหมายของกลุ่มไว้ว่า

1. กลุ่มประกอบไปด้วยคนสองคนขึ้นไป มารวมกันในที่แห่งใดแห่งหนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน
2. กลุ่มไม่จำเป็นจะต้องอยู่ที่ใดที่หนึ่ง โดยเฉพาะด้วยกัน แต่มีอะไรสักอย่างซึ่งแสดงว่าเป็นพวกเดียวกัน
3. กลุ่มประกอบไปด้วยบุคคลสองคนขึ้นไปมารวมกันอยู่ที่แห่งใดแห่งหนึ่งร่วมกัน มีปฏิสัมพันธ์กันทั้งใช้และไม่ใช้ภาษา (Verbal and non verbal) มีผู้นำและสมาชิกหรืออาจไม่มีผู้นำก็ได้ มีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน มีผลประโยชน์ร่วมกัน มีความพอใจ มีการยอมรับและให้ความเคารพในความคิดเห็นซึ่งกันและกัน มีความรู้สึกว่าตนเอง เป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม มีความรู้สึกปลอดภัยเมื่ออยู่ในกลุ่ม

ความหมายของกลุ่มกล่าวโดยสรุปมีดังนี้

1. กลุ่มต้องเกิดจากบุคคลอย่างน้อยที่สุด 2 คนประกอบกัน
2. กลุ่มต้องมีจุดมุ่งหมายร่วมกันและมีความสนใจร่วมกัน
3. กลุ่มจะต้องมีการติดต่อเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันระหว่างสมาชิก
4. กลุ่มจะต้องมีการปฏิบัติตรงกันหรือกระทำร่วมกัน และผลของการทำงานจะเกิด

จากความร่วมมือของสมาชิกทุกคนในกลุ่ม

กลุ่มสัมพันธ์กับการเรียนการสอน

ทฤษฎีและวิธีการในการศึกษาพลังกลุ่มเกิดจากแนวความคิดของ เคิร์ต เลวิน (Kurt Lewin) นักวิทยาศาสตร์และนักจิตวิทยาสังคมชาวเยอรมัน ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับกลุ่มคนในแง่ของพฤติกรรมมนุษย์ ในปี ค.ศ. 1930-1948 ได้ทดลองเกี่ยวกับกลุ่มในสังคม การเปลี่ยนแปลงบรรยากาศในกลุ่มและความเป็นผู้นำแบบต่าง ๆ ในที่สุด เลวิน ได้สร้างทฤษฎีสนามหรือทฤษฎีขอบเขตขึ้น (Field Theory) โดยได้รับอิทธิพลจากทฤษฎีสำคัญทางจิตวิทยาของ เกสต์ทอลท์ (Gestalt Theory) และริเริ่มใช้คำว่า Group Dynamics ซึ่งในภาษาไทยแปลว่า "พลังกลุ่ม" หรือ "พลวัต" หรือ "กลุ่มสัมพันธ์" ตั้งแต่นั้นมา (ทศนา แยมมณี 2522:2) สำหรับในประเทศไทยนั้น ทศนา เขียนเล่มได้ทำปริญญาโทระดับดุษฎีบัณฑิต เรื่อง "A Model for Pre-Service Teacher Training in Human Relations for Thailand" ซึ่งเป็นเรื่องของการใช้กลุ่มสัมพันธ์ในการฝึกอบรมด้านมนุษยสัมพันธ์สำหรับนิสิตฝึกหัดครู ต่อมาได้เริ่มนำกลุ่มสัมพันธ์มาทดลองสอนในวิชาการระบบนการกลุ่มกับนิสิตปริญญาตรีก่อนและขยายไปถึงระดับปริญญาโท กลุ่มสัมพันธ์จึงเริ่มแพร่หลายในวงการศึกษาตั้งแต่นั้นมา (ทศนา แยมมณี 2522:8)

หลุยส์ ปาปาท (2522:48) "กล่าวว่าวิชากลุ่มสัมพันธ์หมายถึงวิชาที่ศึกษาเกี่ยวกับการมีปฏิกริยาโต้ตอบแก่กันในกลุ่มอิทธิพลต่าง ๆ ที่มีต่อกลุ่ม ลักษณะของสมาชิกกลุ่ม ผู้นำ ผู้ตาม ตลอดจนการแก้ปัญหาของกลุ่มว่ามีเทคนิคหรือวิธีการในการแก้ปัญหาอย่างไร และวิธีไหนสิ่งจะได้ผลมากที่สุด ทศนา แยมมณี (2522:1) กล่าวว่า

กลุ่มสัมพันธ์เป็นวิทยาการแขนงหนึ่งซึ่งพยายามศึกษา เรื่องเกี่ยวกับกลุ่มคนเพื่อให้ได้ซึ่งความรู้ที่จะนำไปใช้ในการปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมของคน อันจะเป็นประโยชน์ในด้านการศึกษา เสริมสร้างความสัมพันธ์และการปรับปรุงการทำงานของกลุ่มคนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

บัญชีฯ ศรีประมง (2521: ไม่ปรากฏเลขหน้า) ได้กล่าวถึงพลังกลุ่มว่าเป็นกระบวนการมุ่งฝึกให้คนรู้จักทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม ฝึกให้ต่างคนต่างทำ เป็นการรวมพลังทั้งกายและความคิดเข้าด้วยกัน ยิ่งรวมกันได้เท่าไรก็ยิ่งมีพลังมากขึ้นเท่านั้น และในการรวมตัวจะต้องเป็นกลุ่มที่มุ่งทำงานด้วยกันจนเกิดผลในชีวิตจริงของกลุ่มคน

สรุปได้ว่ากลุ่มสัมพันธ์เป็นกระบวนการที่ช่วยให้สมาชิกในกลุ่มได้มีพัฒนาการในด้านทัศนคติ ค่านิยมและพฤติกรรม ดังที่เยาเวพา เดชะคุปต์ (2517:78) กล่าวว่า กระบวนการกลุ่มสัมพันธ์จะเปิดโอกาสให้ผู้เรียนเข้าใจความต้องการของตัวเองและของผู้อื่นจากการลงมือปฏิบัติและค้นพบสิ่งที่ต้องการเรียนรู้ด้วยตนเอง ซึ่งจะเกิดผลดี 2 ประการคือ

1. ผู้เรียนจะเรียนรู้เนื้อหาวิชา จากการมีส่วนร่วมทั้งความคิดและความรู้สึก
2. ผู้เรียนจะได้รับการฝึกทักษะการทำงานร่วมกับผู้อื่น เพื่อให้เกิดความเข้าใจอันดีระหว่างผู้เรียนด้วยกัน

ได้มีการนำกลุ่มสัมพันธ์ไปสอดแทรกในการสอนแทบทุกวิธี วิธีการสอนแบบกลุ่มสัมพันธ์ได้อาศัยแนวคิดพื้นฐาน 2 ประการคือ ประชัญการสอนแบบพัฒนาการ การศึกษาเพื่อพัฒนาสังคมประชาธิปไตยและการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณค่าของมนุษย์ (ทองเรียน อมรย์กุล 2523:65) หลักการสำคัญของกลุ่มสัมพันธ์คือถือว่าผู้เรียนทุกคนเป็นผู้มีส่วนรับผิดชอบต่อการเรียนรู้ของตน โดยผู้เรียนต้องเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยตนเองและจากการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การเรียนรู้ร่วมกับผู้อื่น (เยาเวพา เดชะคุปต์ 2522:223) ทิศานา แยมมณี (2522:18) กล่าวว่ากลุ่มสัมพันธ์เป็นวิทยาการแขนงหนึ่งซึ่งช่วยเสริมสร้างความเข้าใจในเรื่องของกลุ่ม วิทยาการด้านนี้จะครอบคลุมเนื้อหาเรื่องพฤติกรรมมนุษย์ ลักษณะของกลุ่ม การรวมกลุ่ม การแก้ปัญหา การตัดสินใจ ตลอดจนการพัฒนาความเข้าใจในตนเองและผู้อื่น ผลของการใช้วิธีการกลุ่มจะให้ผลส่งเสริมสร้างสรรค์ทางด้านจิตวิทยาอย่างมาก กล่าวคือจะมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านความรู้สึกทางความรู้สึก มีการตระหนักถึงความรู้สึกของตนเองและของผู้อื่นมากขึ้น ตลอดจนเปิดเผยความรู้สึก มีการแสดงพฤติกรรมที่ตรงกับความรู้สึกของตน มีแนวทางในการสร้างแรงจูงใจ หมายถึงการเข้าใจในเรื่องของการเข้าใจตนเอง (Self Actualization) ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านทัศนคติทั้งต่อตนเองและผู้อื่น (Rogers 1970:121-122) การเรียนรู้โดยใช้วิธีการกลุ่มจะช่วยฝึกทักษะที่จำเป็นบางประการดังต่อไปนี้

1. ทักษะทางสังคม (Social Skill) เป็นทักษะที่ช่วยให้อยู่ร่วมกันและทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างราบรื่น เช่น ทักษะการเป็นผู้ให้และผู้รับ การปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม

การควบคุมตนเอง การยอมรับความสามารถของตนเองและผู้อื่น การรับผิดชอบต่อหน้าที่ การรู้จักสิทธิ์ของตนเองและผู้อื่น

2. ทักษะในการศึกษาค้นคว้า (Study Skill) เป็นทักษะในการค้นคว้าหาความรู้ เช่น ทักษะในการเก็บรวบรวมข้อมูล การพูด การฟัง การอ่านและการรายงาน

3. ทักษะทางปัญญา (Intellectual Skill) ได้แก่ทักษะในการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า การวิพากษ์วิจารณ์ ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และการคิดอย่างมีเหตุผล

4. ทักษะในการทำงานกลุ่ม (Group Work Skill) เป็นทักษะในการทำงานร่วมกับผู้อื่น เช่น ทักษะในการวางแผนงาน การเป็นผู้นำแสดงความคิดเห็นด้วยการอภิปราย การยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น (วิไลวรรณ สันถะโกมล 2522:20)

จุดมุ่งหมายของกิจกรรมกลุ่ม

แทรกซ์เลอร์ และ นอร์ท (Traxler and North อ้างถึงใน ทองเรียน อมรัชกุล 2523:5-6) ได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของกิจกรรมกลุ่มไว้ดังนี้

1. เพื่อให้การศึกษาอบรมแก่บุคคลที่ยังไม่คุ้นเคยกับสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในโรงเรียน โดยการจัดโครงการปฐมนิเทศนักเรียนใหม่หรือการนำไปจัดในรูปของการแนะแนว
 2. เพื่อเสริมสร้างประสบการณ์ที่แตกต่างไปจากประสบการณ์ที่ได้รับในหลักสูตร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การจัดกิจกรรมกลุ่มในโรงเรียน เพื่อพัฒนาประสิทธิภาพในการศึกษาเล่าเรียน
 3. เพื่อเป็นรากฐานในการที่จะนำไปสู่การให้คำปรึกษาเป็นรายบุคคล เพราะทำให้นักเรียนคุ้นเคยกับครูแนะแนวในการที่เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่ม
 4. เพื่อการปรับตัว การบำบัดรักษาและความเจริญงอกงามของบุคคลในกลุ่ม
- นอกจากนี้กิจกรรมกลุ่มยังสามารถนำมาเป็น เครื่องช่วยในการแก้ไขเรื่องส่วนตัวได้ เช่น การปรับปรุงบุคลิกภาพการพัฒนาทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ เป็นต้น ทิศนา เทียนเล่ม (2515:30-31) ได้วางกระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับการทำงานกลุ่ม โดยให้ผู้เรียนเป็นผู้เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยตนเอง และใช้วิธีวิเคราะห์พฤติกรรมของผู้เรียนซึ่งเกิดขึ้นในขณะนั้นนับเป็นกระบวนการสำคัญของการเรียนรู้ ประโยชน์ที่ได้รับคือ ทำให้ผู้เรียนได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ ความคิดเห็น ซึ่งสามารถช่วยเปลี่ยนแปลง เจตคติและนิสัยใจคอของผู้เรียนได้

คมเพชร ฉัตรสุภกุล (2522:96-98) กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของการใช้กิจกรรมกลุ่ม เพื่อการพัฒนาบุคคลและกลุ่มไว้ดังนี้

1. เพื่อสร้างความเข้าใจตนเองอย่างถูกต้อง
2. เพื่อสร้างความเข้าใจในบุคคลอื่น
3. เพื่อสร้างความสามารถในการทำงานร่วมกันของสมาชิก

ผลของการจัดกลุ่ม

พัลริ วรกริน (2522:149-150) ได้กล่าวถึงผลของการจัดกลุ่มหรือกิจกรรมกลุ่มไว้หลายด้าน เช่น ผลในด้านทัศนคติต่อตนเอง การได้เข้าร่วมกลุ่มนั้นเป็นการแสดงถึงการยอมรับจากกลุ่ม ทำให้เกิดความรู้สึกภาคภูมิใจ ความอบอุ่นและรู้สึกว่าตนเองนั้นมีคุณค่า เกิดความเชื่อมั่นในตนเอง เพราะการอยู่ในกลุ่มย่อมมีการแสดงความคิดเห็น แสดงความสามารถในการทำงานกลุ่ม โอกาสที่จะประสบความสำเร็จก็ยิ่งจะสร้างความเชื่อมั่นให้กับตนเองมากยิ่งขึ้น ในบางครั้งที่มีโอกาสได้เป็นผู้นำก็ยิ่งจะมีความภาคภูมิใจ มั่นใจมากยิ่งขึ้น เพราะสังเกตเห็นว่า ตนมีคุณค่าและได้รับการยอมรับจากเพื่อน ทำให้มีกำลังใจที่จะตั้งความหวังให้กับตนเอง อีกอย่างหนึ่งในการเข้าร่วมกลุ่มนั้นจะต้องมีสัมพันธ์ภาพซึ่งกันและกัน มีการกระทำร่วมกัน (Interaction) จึงเป็นโอกาสให้ได้ทำความเข้าใจตนเองและสมาชิกอื่นในกลุ่ม พยายามแก้ไขข้อบกพร่องของตน ทำให้มีนิมิตหมายแห่งตนดีขึ้น อิทธิพลของกลุ่มยังมีผลต่อการเปลี่ยนทัศนคติของตนเองด้วยทั้งยังมีผลต่อทัศนคติต่อผู้อื่น เพราะเมื่อร่วมกลุ่ม สมาชิกจะต้องพยายามทำความเข้าใจสมาชิกอื่น ๆ ในกลุ่มด้วย โดยการยอมรับฟังเหตุผล เคารพในสิทธิและหน้าที่ของกันและกัน การได้ทำงานร่วมกันทำให้เข้าใจพฤติกรรมต่าง ๆ ของสมาชิก ทราบถึงความรู้ ความสามารถพิเศษของแต่ละบุคคล ทำให้เกิดทัศนคติที่ดีต่อสมาชิกอื่น หากได้รับการยอมรับจากสมาชิกจะทำให้เกิดความรู้สึกแห่งการยอมรับ ความอบอุ่น สมาชิกทุกคนมีทัศนคติที่ดีต่อกันทำให้เกิดความสามัคคีขึ้นในกลุ่ม

ลำดับขั้นการเรียนรู้ตามวิธีการระบวนการกลุ่ม

เยาวพา เดชะคุปต์ (2522:228-231) ได้แบ่งลำดับการเรียนรู้ตามวิธีการระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ไว้เป็น 4 ระยะดังนี้คือ

1. ระยะการมีส่วนร่วม (Participation or Involvement Stage)

การเริ่มต้นการเรียนรู้จะเริ่มจากการที่ผู้เรียนเป็นผู้ลงมือปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยตนเอง ซึ่งจะทำให้การเรียนรู้เป็นประสบการณ์ที่เข้าใจ ไม่เฉื่อยชา นอกจากนี้การเรียนรู้จะเป็นประสบการณ์ที่มีคุณค่าและมีความหมายต่อตัวผู้เรียนมากขึ้น ถ้าผู้เรียนเข้ามามีบทบาทหรือ

มีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ในฐานะที่เป็นสมาชิกคนหนึ่งของกลุ่ม การมีส่วนร่วมของผู้เรียนในการทำกิจกรรมการเรียนรู้ จะเน้นการมีส่วนร่วมในทุก ๆ ด้านดังนี้

1.1 การมีส่วนร่วมทางด้านร่างกาย (Physical Involvement) ได้แก่ การที่ผู้เรียนลงมือปฏิบัติหรือกระทำกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยตนเอง (Learning by doing) รวมทั้งการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น หรือการค้นคว้าสืบค้นสิ่งที่ต้องการเรียนรู้นั้นด้วยตนเอง

1.2 การมีส่วนร่วมทางด้านจิตใจ (Ego or Emotional Involvement) การเรียนที่ประสบความสำเร็จนั้นผู้เรียนจะต้องเกิดความรู้สึกเกี่ยวกับสิ่งที่ได้ลงมือปฏิบัตินั้นอย่างแท้จริง ความรู้สึกและอารมณ์ต่าง ๆ เกี่ยวกับสิ่งที่กระทำนั้นจะเกิดขึ้นได้เมื่อผู้เรียนมีส่วนร่วมในกลุ่ม ความรู้สึกที่เกิดขึ้นนี้จะนำไปสู่การรับรู้แนวคิดและการเรียนรู้ทางด้านเนื้อหาวิชาได้เป็นอย่างดี และช่วยให้จำเนื้อหาวิชาได้นานอีกด้วย

1.3 การมีส่วนร่วมทางด้านปัญญาหรือสมอง (Intellectual or Mental Involvement) การมีส่วนร่วมทางด้านนี้ คือการที่ผู้เรียนเกิดการเห็นจริงหรือประจักษ์แล้ว มีการค้นพบสิ่งที่ต้องการเรียนรู้และการสร้างแนวคิดจากสิ่งที่ได้รู้นั้น ซึ่งจะทำให้การเรียนมีความหมายต่อตัวผู้เรียนมากขึ้นและเป็นแนวทางในการพัฒนาความคิดและเหตุผลในการพิจารณาไตร่ตรองในการทำงาน การตัดสินใจ การวิเคราะห์และสรุปสิ่งที่เรียนรู้นั้นด้วยตนเอง

1.4 การมีส่วนร่วมทางสังคม (Social Involvement) การเรียนรู้โดยการแบ่งกลุ่มย่อยตามหลักกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์นี้ เมื่อผู้เรียนเข้ามามีส่วนร่วมในกลุ่มก็จะมีความสัมพันธ์กับผู้อื่น กล่าวคือ จะเกิดปฏิสัมพันธ์ (Interaction) หรือการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ความรู้สึกนึกคิด ค่านิยม ความเชื่อ ฯลฯ ซึ่งจะช่วยให้การเรียนรู้เป็นไปอย่างกว้างขวางและเกิดผลดีอีกด้วย

2. ระยะวิเคราะห์ (Analysis Stage)

เมื่อผู้เรียนมีส่วนร่วมในการกระทำกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยตนเองแล้ว ระยะต่อไปเป็นระยะที่ผู้เรียนจะร่วมกันวิเคราะห์ประสบการณ์การเรียนรู้ที่ค้นพบ ซึ่งจะช่วยให้นักเรียนมีความรู้อย่างกว้างขวาง และยังช่วยให้ผู้เรียนสามารถประเมินความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในกลุ่มวิธีการเรียน ผลของการเรียนรู้ ตลอดจนช่วยให้ผู้เรียนรู้จักตนเองดีขึ้นด้วย

3. ระยะสรุปและประยุกต์หลักการ (Generalization and Application Stage)

เมื่อผู้เรียนค้นพบสิ่งที่ต้องการเรียนรู้ด้วยตนเอง ผู้เรียนจะรวบรวมแนวคิดที่ค้นพบและแนวคิดที่ได้จากการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้อื่นแล้วสรุปเป็นหลักการของตนเอง การเรียนรู้นั้น นอกจากจะเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาในปัจจุบันแล้ว เรายังเรียนเพื่อแก้ปัญหาและเพื่อสร้างสรรคสิ่งใหม่ขึ้นในอนาคต ดังนั้นจึงเป็นที่เชื่อได้ว่า เมื่อผู้เรียนได้มีโอกาสเรียนรู้และเข้าใจหลักการของเรื่องหนึ่ง ๆ แล้ว เขาจะสามารถนำหลักการนั้นไปประยุกต์ใช้ในอนาคต หรือประยุกต์ให้เข้ากับตนเองได้ การประยุกต์นั้นจะทำได้ในสองลักษณะคือ

3.1 การประยุกต์เพื่อการปรับปรุงบุคลิกภาพหรือการพัฒนาตนเอง (Self-development) ให้เหมาะสมยิ่งขึ้น รวมทั้งการปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่น ตลอดจนการเสริมสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่น (Interpersonal Relations) หรือการมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น

3.2 การประยุกต์เพื่อใช้ในการแก้ปัญหา (Problem-Solving) ต่าง ๆ ในอนาคตและเพื่อใช้ในการปรับปรุงและควบคุมธรรมชาติและสังคมให้ดีขึ้นกว่าเดิม ตลอดจนช่วยในการคิดค้นและประดิษฐ์สิ่งใหม่ ๆ ขึ้น

4. ระยะประเมินผล (Evaluation Stage)

จากหลักการที่กล่าวมาทั้งหมดจะเห็นได้ว่า การเรียนรู้เกิดจากตัวผู้เรียนโดยตรง และเกิดจากการเรียนรู้ร่วมกันในกลุ่มย่อย ดังนั้นผู้เรียนย่อมจะทราบผลการเรียนรู้ของตนและของกลุ่มได้เป็นอย่างดี การประเมินผลการเรียนรู้ตามทฤษฎีกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ถือว่าผู้เรียนจะเป็นผู้ประเมินผลการเรียนรู้ของตนและของกลุ่ม จากการอภิปรายให้ข้อเสนอแนะและติชมร่วมกับสมาชิกคนอื่น ๆ ในกลุ่ม

ทฤษฎีกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์สำหรับการสอนในระดับประถมศึกษา

หลักการเรียนรู้ตามทฤษฎีกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ถือว่าผู้เรียนทุกคนเป็นผู้ที่มีส่วนรับผิดชอบต่อการเรียนรู้ของตนเองและการเรียนจะเกิดขึ้นได้อย่างเหมาะสมก็ต่อเมื่อผู้เรียนเป็นผู้เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยตนเอง สามารถสรุปหลักการเรียนรู้ตามทฤษฎีกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ออกได้เป็นสองข้อใหญ่ ๆ คือ

1. ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยตนเอง (Active Participation) จากการมีปฏิสัมพันธ์กับสมาชิกคนอื่น ๆ ในกลุ่มย่อย

2. ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ เนื้อหาและความสัมพันธ์ของสมาชิกในกลุ่ม (Analysis)

เยาวพา เตชะคุปต์ (2522:224-228) กล่าวถึงการสอนโดยอาศัยทฤษฎีกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ซึ่งมีหลักการ ซึ่งครูผู้สอนจะนำไปเป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอนได้ดังนี้

หลักการข้อที่ 1 การจัดตั้งจุดมุ่งหมายของการเรียนการสอน (Objective)

การเรียนการสอนโดยทั่วไปจะเริ่มที่จุดมุ่งหมายเสมอ เพราะจุดมุ่งหมายเป็นสิ่งสำคัญที่จะกำหนดจุดหมายปลายทางและช่วยให้การเรียนการสอนเกิดผลสำเร็จตามที่ต้องการได้ ดังนั้นหลักการข้อที่หนึ่งของการสอนตามทฤษฎีกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์คือการกำหนดจุดมุ่งหมายของบทเรียน การกำหนดจุดมุ่งหมายควรให้สอดคล้องกับหลักการเรียนรู้ของทฤษฎีดังกล่าวมาแล้ว และตรงตามความต้องการทางการศึกษา กล่าวคือส่งเสริมพัฒนาการของผู้เรียนทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ ความรู้สึกหรือด้านจิตใจ ด้านสังคมและสติปัญญาไปพร้อมกันทุก ๆ ด้าน เพราะองค์ประกอบเหล่านี้มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด

หลักการข้อที่ 2 การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ (Learning Experiences)

เมื่อกำหนดจุดมุ่งหมายของการสอนแล้ว ขึ้นต่อไปคือการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้กับผู้เรียน โดยประสบการณ์นั้นควรเป็นประสบการณ์ขั้นเริ่มแรก que ผู้เรียนสามารถเข้าใจอย่างถ่องแท้ด้วยตนเอง (insight) ซึ่งจะเกิดขึ้นได้เมื่อผู้เรียนเป็นผู้ลงมือคิดค้นแล้วแสวงหาสิ่งที่ต้องการเรียนรู้นั้นด้วยตนเอง งานวิจัยจำนวนมากพบว่า การเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้เป็นอย่างดีในทุก ๆ ด้าน เมื่อบุคคลมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การเรียนรู้กับผู้อื่น ซึ่งกล่าวได้ว่า หลักการในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ตามทฤษฎีกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์มีดังนี้คือ

2.1 ผู้เรียนจะเป็นผู้ลงมือกระทำกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยกิจกรรมนั้นจะช่วยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมทางร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญา เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาองค์ประกอบดังกล่าวของผู้เรียนในทุกด้านไปพร้อม ๆ กัน

2.2 มีการแบ่งกลุ่มผู้เรียนออกเป็นกลุ่มย่อย ๆ เพื่อให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมแลกเปลี่ยนประสบการณ์การเรียนรู้และทำงานต่าง ๆ ร่วมกัน การมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมดังกล่าวนี้ ผู้เรียนจะพัฒนาวิธีการทำงานและการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม ตลอดจนการมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีและการเป็นผู้นำผู้ตามที่ดีในกลุ่มได้อย่างเหมาะสม

หลักการข้อที่ 3 การพัฒนาความสามารถทางปัญญา (Intellectual Development) และมนุษยสัมพันธ์ (Human Relationship)

การเรียนการสอนแต่ละครั้งเมื่อผู้เรียนได้ลงมือกระทำกิจกรรมการเรียนรู้ เขาจะเกิดความรู้สึกเกี่ยวกับสิ่งที่กระทำไปนั้น ความรู้สึกนี้จะช่วยให้ผู้เรียนสามารถรับรู้แนวคิดของแต่ละบทเรียน แต่การรับรู้ของแต่ละคนแตกต่างกันตามประสบการณ์เดิม สติปัญญา ความสามารถของแต่ละบุคคล วิธีที่จะช่วยให้ผู้เรียนมีการรับรู้ที่ตรงกันและมีโอกาสพัฒนาความเข้าใจในสิ่งที่ต้องการรับรู้นั้นให้ถูกต้องเหมาะสมและกว้างขวางยิ่งขึ้น สามารถนำสิ่งที่รับรู้มาผสมผสานเข้าเป็นแนวคิดของแต่ละบุคคล จะทำได้โดยให้ผู้เรียนร่วมวิเคราะห์ประสบการณ์การเรียนรู้จากการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับสิ่งที่ตนได้พบในระหว่างการทำงานกลุ่ม หลักในการวิเคราะห์ประสบการณ์การเรียนร่วมกัน มีดังนี้

3.1 การวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้และความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในกลุ่ม (Learning Process Analysis) การเรียนรู้และพัฒนาการของบุคคลจะเจริญเติบโตไปพร้อม ๆ กันทุกด้าน การพัฒนาหรือเสริมสร้างอย่างใดอย่างหนึ่งหรือให้เกิดการเรียนรู้เฉพาะอย่างย่อมทำไม่ได้

ผลของการวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้และความสัมพันธ์สามารถสรุปได้ดังนี้

1. ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจตนเอง สามารถประเมินผลการเรียนรู้และนำความรู้ที่ได้รับไปเป็นแนวทางในการปรับปรุงบุคลิกภาพและพฤติกรรม ตลอดจนการเสริมสร้างแนวคิดและค่านิยมของตนให้เหมาะสมยิ่งขึ้น
2. ช่วยให้เข้าใจผู้อื่นโดยผู้เรียนจะสามารถพัฒนามนุษยสัมพันธ์และความเป็นผู้นำในกลุ่ม
3. ช่วยให้ผู้เรียนมองเห็นปัญหาและวิธีการทำงานที่เหมาะสมเพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงการทำงานครั้งต่อ ๆ ไปให้ดียิ่งขึ้น

3.2 การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในกลุ่มเป็นพื้นฐานในการเรียนรู้เนื้อหา จะแยกกันไม่ได้ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา ดังนั้นการวิเคราะห์กระบวนการและความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในกลุ่มจะนำไปสู่ความเข้าใจในเนื้อหาวิชา การวิเคราะห์เนื้อหาวิชาจะทำให้ผู้เรียนที่มีความสามารถต่างกันได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและสิ่งที่ได้รับรู้ร่วมกัน ซึ่งจะเป็นโอกาสให้ผู้เรียนได้ถ่ายทอดประสบการณ์

การเรียนรู้ซึ่งกันและกันช่วยให้ค้นพบแนวคิดที่ต้องการด้วยตนเอง ซึ่งเป็นสิ่งที่มีความหมายต่อตัวผู้เรียนมากและเป็นการขยายประสบการณ์การเรียนรู้ให้ถูกต้อง เหมาะสม ตลอดจนพัฒนาวิธีการเรียนที่เหมาะสมยิ่งขึ้น

หลักการข้อที่ 4 การสรุปและนำหลักการไปประยุกต์ใช้ (Application in real life)

เมื่อผู้เรียนได้รับแนวคิดที่ถูกต้อง เหมาะสมแล้วหลักการขั้นต่อไปคือ ช่วยให้ผู้เรียนสามารถสรุปรวบรวมแนวคิดเหล่านั้น เข้าเป็นหมวดหมู่และเป็นกฎเกณฑ์ที่เหมาะสมสำหรับแต่ละบุคคล โดยครูจะต้องแนะแนวทางให้ผู้เรียนอภิปรายเพื่อหาข้อสรุปหลักการของสิ่งที่ได้เรียนมา หลังจากนั้นก็ช่วยให้ผู้เรียนได้มีโอกาสคิดค้นเพื่อนำหลักการที่มีอยู่ไปประยุกต์ให้เข้ากับตนเอง เพื่อใช้ปรับปรุงบุคลิกภาพและพฤติกรรมของตนให้เหมาะสมยิ่งขึ้นและนำไปใช้เพื่อแก้ปัญหาหรือสร้างสรรคสิ่งใหม่ ๆ ต่อไปในอนาคต

การนำหลักการไปประยุกต์นี้ทำได้ 5 ลักษณะคือ

1. การประยุกต์ให้เข้ากับตนเอง (Backhome Situation) คือการที่ผู้เรียนนำหลักการที่ได้รับไปใช้ในการปรับปรุงพฤติกรรมของตนเองในที่ต่าง ๆ นอกเหนือจากในห้องเรียน
2. การประยุกต์ใช้กับผู้อื่น (Application for Other) คือ การนำหลักการที่ได้รับไปใช้ในการอยู่ร่วมกันในสังคม หรือใช้เพื่อการปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่นซึ่งการอยู่ร่วมกับผู้อื่นจะต้องมีความเห็นอกเห็นใจกัน เข้าใจกัน เคารพในสิทธิของกันและกัน ตลอดจนไวต่อความต้องการและความรู้สึกของผู้อื่น
3. การประยุกต์เพื่อแก้ปัญหาในอนาคต (Problem Solving) ผู้เรียนสามารถประยุกต์หลักการที่เรียนรู้เพื่อใช้สำหรับแก้ปัญหาด้านบุคลิกภาพ ความสัมพันธ์และวิธีการทำงานของตนเองและผู้อื่นในสังคมได้
4. การประยุกต์เพื่อใช้ในสังคม (Social Development) ผู้เรียนสามารถนำเอาหลักการที่ได้รับไปใช้เพื่อแก้ปัญหาของสังคม เพื่อปรับปรุงสังคมให้ดีขึ้น และเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ในสังคมได้
5. การประยุกต์เพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ (Invention) ผู้เรียนสามารถนำหลักการที่ได้รับไปประยุกต์เพื่อการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อตน ต่อกลุ่มและต่อสังคม

หลักการข้อที่ 5 การประเมินผล (Evaluation)

สิ่งสำคัญที่จะขาดเสียมิได้ในการจัดการเรียนการสอน คือการประเมินผลการเรียนรู้ ทั้งนี้เพราะการประเมินผลจะเป็นทางที่จะทำให้ทราบผลของการเรียนการสอนว่าตรงตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้มากน้อยเพียงใด การประเมินผลจะช่วยทำให้ทราบถึงพัฒนาการของผู้เรียน ความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาและวิธีการเรียนรู้ ตลอดจนช่วยให้ผู้สอนสามารถประเมินผลการสอนของตนเองว่าได้ประสบความสำเร็จมากน้อยเพียงใด

วิธีการประเมินผลการเรียนรู้ที่ดีวิธีหนึ่งคือ การให้ผู้เรียนได้ประเมินผลการเรียนรู้ของตนเอง (Self Evaluation) ซึ่งครูผู้สอนควรสนับสนุนส่งเสริมให้ผู้เรียนได้มีโอกาสประเมินผลการเรียนรู้ของตน ซึ่งจะช่วยให้การเรียนรู้มีความหมายและมีประโยชน์ต่อผู้เรียนเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้นหลักการของทฤษฎีกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ข้อสุดท้ายคือ ให้ผู้เรียนร่วมกันประเมินการรับรู้ของตนจากการทำงานร่วมกัน ซึ่งมีการประเมินผลได้ในสองลักษณะคือ

1. การประเมินผลสัมฤทธิ์ของกลุ่ม (Group achievement) ผลสัมฤทธิ์ของกลุ่มจะประกอบด้วยผลการทำงานของกลุ่ม (Group productivity) ความสามัคคีหรือความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของกลุ่ม (Group Cohesion) และคุณธรรมหรือค่านิยม (Morel) ของกลุ่ม จากการประเมินผลสัมฤทธิ์ของกลุ่มจะช่วยให้เข้าใจผลสัมฤทธิ์และวิธีการทำงานของสมาชิกแต่ละบุคคลได้

2. การประเมินผลความสัมพันธ์ในกลุ่ม (Intergroup Relations) จากการให้สมาชิกให้ข้อติชม (feedback) หรือข้อวิจารณ์แก่กันโดยปราศจากอคติจะช่วยให้ผู้เรียนสามารถประเมินผลพฤติกรรมของตนเองและความสัมพันธ์ที่มีต่อผู้อื่นได้ ผลจากการให้ผู้เรียนประเมินผลตนเองจะช่วยให้ผู้สอนสามารถเข้าใจความรู้สึกนึกคิดของผู้เรียนได้เป็นอย่างดี อันจะเป็นแนวทางให้ครูผู้สอนหาทางช่วยเหลือผู้เรียนที่มีปัญหาและนำไปพิจารณาในการจัดประสบการณ์การเรียนการสอนที่เหมาะสมแก้สติปัญญาและความสามารถของผู้เรียนแต่ละกลุ่ม เพื่อช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาการไปได้อย่างเต็มความสามารถอีกด้วย

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มสัมพันธ์

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มสัมพันธ์เป็นจำนวนมากที่ศึกษาถึงผลของการใช้กลุ่มสัมพันธ์ในการพัฒนาบุคคล ในเรื่องนี้ แมคอินไทร์ (McIntire 1953:456-459) ได้ศึกษาเกี่ยวกับอิทธิพลของการฝึกความไวในการรับรู้ที่มีต่อระดับความเข้าใจตนเองตามความเป็นจริง กลุ่ม

ตัวอย่าง เป็นนิสิตบัณฑิตศึกษาคำนวน 17 คน พบว่ามีการเปลี่ยนแปลงด้านการนำตนเองและการยอมรับตนเองเพิ่มขึ้นและการเปลี่ยนแปลงนี้ยังคงอยู่เมื่อเวลาผ่านไปหนึ่งปี

ควินนและฟูลด์ (Quinan and Foulds 1970:145-149) ได้ศึกษาเกี่ยวกับผลของการฝึกความไวในการรับรู้ที่มีต่อความเข้าใจตนเองของผู้รับการฝึก โดยการใ้การฝึกแบบกลุ่มทนทาน (Marathon Group) ซึ่งให้ทุกคนแสดงกิจกรรมเกี่ยวกับการแสดงบทบาท การสื่อสารด้วยคำพูดและการอภิปราย ใ้เวลาฝึก 30 ชั่วโมงติดต่อกัน พบว่า ผู้ที่รับการฝึกมีการเปลี่ยนแปลงความเข้าใจตนเองไปในทางดีขึ้น ในด้านคุณค่าตนเองตามความเป็นจริง ด้านความสามารถในการสร้างมนุษยสัมพันธ์ด้วยความสามารถในการควบคุมความรู้สึกและอารมณ์ของตนเอง ในเรื่องนี้ เทรปปาและไฟร์ค (Treppa and Frike 1972:466-468) ก็ได้ทำการศึกษาเรื่องเดียวกัน โดยใ้กลุ่มทดลอง 11 คน และกลุ่มควบคุมที่ไม่ได้รับการฝึก 11 คน พบว่ากลุ่มที่ได้รับการฝึกมีการเปลี่ยนแปลงความเข้าใจในตนเองไปในทางที่ดีขึ้นในด้านความสามารถในการควบคุมตนเอง การนับถือและการยอมรับตนเอง ความเข้าใจในความเป็นมนุษย์ ความสามารถในการสร้างมนุษยสัมพันธ์และความคิดเกี่ยวกับตนเองในอุดมคติ

สำหรับผลงานวิจัยในประเทศไทยนั้น ได้มีผู้วิจัยเกี่ยวกับกลุ่มสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนามโนภาพแห่งตนไว้หลายเรื่องด้วยกัน เกี่ยวกับเรื่องนี้ แผนกวิชาประถมศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2521:11-12) ได้ทำโครงการวิจัยเรื่องการฝึกกลุ่มสัมพันธ์และการรับรู้สำหรับครูจากสถาบันฝึกหัดครูระดับประถมศึกษา ผลการวิจัยพบว่าพัฒนาการที่เด่นชัดของกลุ่มตัวอย่าง เป็นไปในด้านที่ช่วยใ้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมสามารถเปิดเผยตนเองยอมรับตนเองและยอมรับสภาพตนเอง โดยรับฟังคำวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับตัวเองใ้มากขึ้น แม้ว่าเวลาจะผ่านไปถึง 3 เดือนและ 6 เดือน พัฒนาการทางทักษะและทัศนคติของผู้เข้ารับการอบรมก็ยังคงอยู่ในระดับเดิม จากการหาความถี่ของรายการที่เพิ่มขึ้น พบว่าผู้ได้รับการอบรมใ้มีการพัฒนาตนเองในด้านความเชื่อมั่นในตนเองเพิ่มขึ้นอีกด้านหนึ่งและผู้เข้ารับการอบรมยังใ้ความเห็นว่ การอบรมช่วยใ้หันม่งใจในตนเองมากขึ้น สามารถลดปมด้อยในตัวเองและกล้าที่จะแสดงออกและตัดสินใจมากขึ้น

เพียงใจ ลินธนาคร (2522:64) ได้ทำการวิจัยผลของการฝึกความไวต่อการรับรู้ที่มีต่อทักษะและทัศนคติต่อบุคคล กลุ่มตัวอย่าง เป็นข้าราชการของสำนักรักษาความสะอาด กรุงเทพมหานคร พบว่าหลังจากการฝึกกลุ่มทดลองมีทัศนคติต่อตนเองและผู้อื่นสูงมาก มีการ

เปิดเผยตัวเอง มีทักษะในการสื่อความหมาย มีการทำงานกลุ่มและการแก้ปัญหาอย่างมีระเบียบ
เพิ่มขึ้น นอกจากนี้กลุ่มทดลองยังมีบุคลิกภาพดี สามารถแสดงออกในด้านความต้องการของตนเอง
สูงกว่ากลุ่มควบคุม

วิไลวรรณ สันถวะโกมล (2522:47) ได้วิจัยเรื่องการเปรียบเทียบการอ่านวิชา
วรรณคดีไทย เรื่อง "ลิลิตตะเลงพ่าย" โดยกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์กับการสอนแบบธรรมดาพบว่า
ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษาระดับมัธยมศึกษาปีที่ 4 การศึกษาที่สอนด้วยกระบวนการกลุ่ม
สัมพันธ์และกระบวนการสอนแบบครูเป็นจุดศูนย์กลางแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ แต่
นักศึกษาให้ความเห็นว่าการเรียนด้วยกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ทำให้บรรยากาศสนุกสนานไม่เบื่อ
หน่าย ผู้เรียนเกิดความกระตือรือร้น และยังฝึกคุณลักษณะดีต่าง ๆ เช่น ความรับผิดชอบการทำงาน
ร่วมกัน การใช้ความคิดอย่างมีเหตุผล การยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น กล้าแสดงความคิดเห็น
กล้าตัดสินใจ ตลอดจนการฝึกทักษะต่าง ๆ ที่จำเป็นในการดำรงชีวิตประจำวัน

สีกขณา ธรรมไพโรจน์ (2525:85) ได้ทดลองใช้วิธีการกลุ่มสัมพันธ์เพื่อปรับพฤติกรรม
กล้าแสดงออกของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาปีที่ 4 และ 5 จำนวน 40 คน โดยการฝึกกลุ่มทดลอง
30 ชั่วโมง พบว่านักเรียนในกลุ่มทดลองมีพฤติกรรมกล้าแสดงออกสูงขึ้น ซึ่งแสดงให้เห็นว่าวิธีการ
กลุ่มสัมพันธ์สามารถพัฒนาบุคคลให้กล้าแสดงออกมากขึ้น นอกจากนี้กิจกรรมกลุ่มยังช่วยในการ
พัฒนามโนภาพแห่งตนให้สูงขึ้นด้วย คือ ช่วยให้นักเรียนรู้จักตนเอง เข้าใจตนเอง มีทัศนคติที่ดีต่อตนเอง
ในเรื่องนี้ นิตยา เขียงทอง (2526:40-42) ได้ศึกษาผลของกิจกรรมกลุ่มเพื่อพัฒนาการยอมรับ
ตนเองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 จำนวน 90 คน โดยการฝึกกิจกรรมกลุ่มทั้งหมด 12
ครั้ง พบว่านักเรียนกลุ่มทดลองที่ได้รับการฝึกจากกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ มีการยอมรับตนเองสูง
กว่านักเรียนในกลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

จากเอกสารและงานวิจัยที่กล่าวมาข้างต้นพอสรุปได้ว่า มโนภาพแห่งตนมีความสัมพันธ์
กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ ตลอดจนการแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ของนักเรียน
มโนภาพแห่งตนเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้ถ้าผู้เรียนได้รับประสบการณ์ที่เหมาะสมและอยู่ในสิ่งแวดล้อม
ที่ดี ครูเป็นผู้หนึ่งที่จำเป็นต้องช่วยพัฒนามโนภาพแห่งตนของเด็กให้สูงขึ้น การใช้กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์
เป็นวิธีการหนึ่งที่ครูจะสามารถนำมาใช้ในการพัฒนามโนภาพแห่งตนของนักเรียนได้เพราะการ
ทำให้นักเรียนร่วมทำงานกับผู้อื่นจะทำให้เกิดความเข้าใจตนเอง มองเห็นคุณค่าของตนเองที่มีต่อกลุ่ม
ยอมรับในความสามารถของตนเอง กลุ่มสัมพันธ์จะช่วยให้นักเรียนพยายามปรับปรุงพฤติกรรมของตน
เองด้วย สิ่งเหล่านี้จะมีผลทำให้เด็กมีมโนภาพแห่งตนสูงขึ้น